

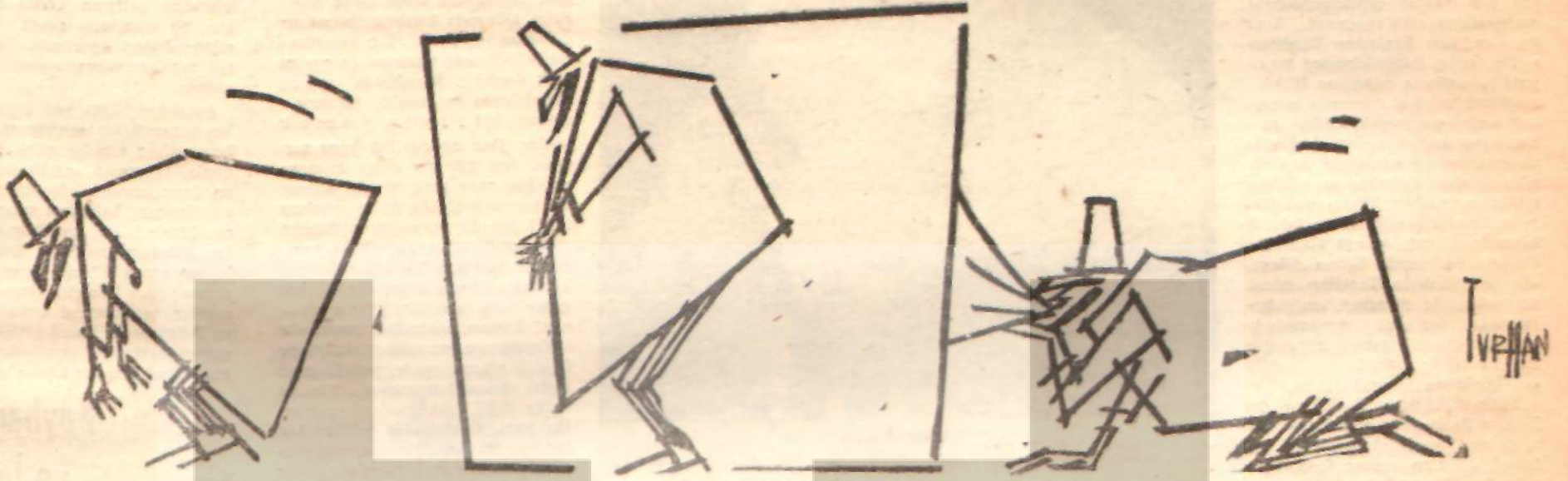

YÖN
HAFTALIK GAZETE

**Plânlama Teşkilâtında
yeni istifalara doğru!**

**KALDOR
HÂKİM SINIFLARI
UYARIYOR**

TÜSTAV

KAZANAN NUMARALAR...»

BAKIŞ

Bir intikal devresi

Hayallere
paydos

Başında İnönü bulunan bir Hükümeti, devamlı tenkit etmemize kızan iyi niyetliler eksik değil. Bunların çoğu, «İnönü de yıpranırsa ne olacak, o giderse, çok daha kötüsü gelir. Şimdi hiç değilse az çok yazabiliyorsunuz» diyorlar. Bir kısım iyi niyetli arkadaşlarımız ise «İnönü yıpransa ümit kalmaz. Milleti ümitsizliğe düşürmeye hakkınız yok» tezini savunuyorlar.

Bir cins vazifeden kaçış ve yenilgiyi peşinen kabul edip saydığımız, statükocuların ekmeğine yağ süren bu görüşlerin doğruluğuna inanmıyoruz. Aslında yazılanlar çok azdır. Maalesef, yazdığımızdan çok daha başarısız bir iktidarla karşı karşıyayız. Bugün başımızda âdeta felçli bir ekip var. İki yıldır süren gürültüye rağmen, basit bir servet beyanamesi meselesi bile henüz çözülmüş değil. Yeni gelirler bulmak için kara kara düşünen bir Maliye Bakanlığı, 165 milyon lira gelir kaybını önlemek maksadıyla zaruri saydığı iki maddelik bir kanun tasarısını, zamanında Parlâmentoya sevk etmesi gerektiğini unutacak kadar büyük bir dalgınlık içinde! 1962 programının ne saf hada bulunduğundan, bütün yıl boyunca ilgililerin haberi yok! Önce 1963 programını, sonra bu programa göre 1963 Bütçesini yapmak gerekirken, önce şişirme rakamlarla Bütçe hazırlanıyor ve yıllık programın gerçeğe daha çok yaklaşarak rakamları, Bütçenin uydurma rakamlarına uymayınca, zevahiri kurtarmak için, yanlış rakamları doğruymuş gibi gösterme temayülü bakanları mıza hâkim oluyor. Yani açıkça bir rakam tahrifatı düşünülmüştür!

Hükümetin mevcudiyetinden şüphe etmeyecek daha bir sürü beceriksizlik örnekleri saymak mümkün.

Bütün bunlar tam bir aciz manzarası yaratıyor. Hiç bir önemli mesele, ciddiyetle ele alınmış değil.

İktidar çevrelerinde sınırlılığın artması, komünizm edebiyatının yaygın hâle gelmesi ve basın dâvalarının çoğalması bu aciz yüzüden... İşler biraz iyi giseydi. Men dersin hürriyetleri kısıcı davranışlarını en amansız şekilde tenkit eden Time, «Başbakan İnönü de, Menderesin eski âdetlerine kapılıyor» diye, herhalde yazamıyacaktı.

Bütün bunları, «İnönü yıpranırsa, İnönü yıpranırsa ümitsizlik artar» diye görmemektense, lîkten mi gelmek lâzım? Bir cins suç ortağı olmayı gerektiren bu görüşü paylaşmıyorduz. Bugünle yetinmeyip, bu memleketin geleceğini kurtarmak isteyen insanların görevi, içinde bulunduğumuz çıkmazı görmezlikten gelmek değil, olduğu gibi görmek ve göstermektir. Önemli olan bugün değil, yarındır ve en büyük ümit, doğrudur. Meselerimizi dosdoğru gördüğümüz zaman, durum ne kadar karanlık gözükürse gözüksün, bir ümit, bir kurtuluş yolu mutlaka ortaya çıkacaktır. En tehlikeli tutum, gerçeklere göz kapayıp temennilerle avunmaktan ibaret bulunan devekuşu politikasıdır. 1946-60 devresinde, bütün dertlerimizin Anayasayı yapmakla çözüleceğine bizi inandıranlar, belki tatlı bir iyimserlik yaratırlar. Ama bu aldatmacanın yarattığı hayal kırıklığı daha fecî olmadı mı? Bugünkü çıkmazın belli başlı sebeplerinden biri, düşünmekle görevli kafaların, gerçeklere gözlerini kapamaları değil mi? Bu sebeple, İnönü Hükümetleri hakkındaki temennilerimizi, tatlı hayallerimizi bir yana bırakıp acı gerçekleri olduğu gibi görmeliyiz.

İslim arkadan
gelsin...

Şimdi ikinci bir plâncılar olayı ile karşı karşıyayız. Plânın finansmanı meselesi, ikinci defa, politikacılar ile plân uzmanlarının çatışmasına yol açıyor. Hükümet, Menderes devrinden miras denklik politikasını uyarak 1963 Bütçesini, Devlet Plânlama Teşkilâtı uzmanlarının ve Gelirler Umum Müdürünün itirazlarına aldırmadan hazırlamış. Hükümet, yeni vergi tasarıları ve tekel zamlarıyla, 1 milyar 200 milyon lira açığı kapatılabileceğini ileri sürüyor. Devlet Plânlama Teşkilâtı ise daha o tarihlerde 400 milyon lira açık olduğu kanısında. Mesele bu kadarla kalsa, artık üzerinde pek fazla durulmayabilir. Ama vergi tasarıları üzerinde Parlâmentoda yapılan değişiklikler, şimdilik 370 milyon lira civarında bir gelir kaybına yol açmıştır. Daha önemlisi, yıllardır bütçe açıklarının imdadına yetişen dış yardım beklenen miktarda bulunmamıştır. Yardımın düşük seviyede kalması, asgari 500 milyon lira bütçe açığına sebep olacaktır. Böylece, yeni vergi tasarılarına ve tekel

zamlarına rağmen, 1963 Bütçesi plâncılara göre asgari 1 milyar 270 milyon lira açılacaktır. Mesele bu kadarla da bitmiyor. Bütçede ayrıca, iktisadi devlet teşebbüslerinin reorganizasyonu ve fiyat ayarlamalarıyla sağlanacak 835 milyon liralık bir gelikalemli yer almaktadır. 1962 yılında tamamlanması gereken reorganizasyon işi, hâlâ ele alınmadığına göre, bu 835 milyon liralık gelir de gerçekleşmeyecektir. Neticede açık yeni vergi tasarılarına ve inhisar zamlarına rağmen, 1,5 ilâ 2 milyar gibi muhtemelen bir miktarda erimektedir.

İşler bu safhada iken, normal bir hükümetin, durumun ciddiyetini açıkça ortaya koyup yeni gelir kaynakları araştırması veya gücü yoksa yatırım programını kısması beklenir değil mi? Fakat, hayır. Hükümet, derde deva aramak yerine, derdi gizleme telâşına düşmüştür. İktisadi işlerle görevli bakanlarımız tam bir oy birliği içinde, «Gerçeğe uymasa dahi, 1963 Bütçesinde yer alan rakamlardan dönmeyiz» buyuyorlar. Uzmanlardan, gerçeği bir yana iterek, uydurma tahminleri, doğru diye kabul etmelerini istiyorlar. Politikacılarımız için önemli olan plân ve kalkınma değil, devekuşu zekâsıyla, rakam tahrifatı pahasına da olsa, zevahiri kurtarmaktır. Devlet Plânlama Teşkilâtının yeni uzmanları ise, tıpkı eskileri gibi, «Bu zihniyetle plân yapılamaz. Bu zihniyetle ya enflasyona, ya da geniş çapta bir işsizliğe gidilir» diyorlar. Kaldırın vergi reformunu gerçekleştirmeye gücü yetmeyen hükümet, plânın finansmanı konusunda tam bir çıkmaza düşmüştür.

Sancılı
uyanış

Bütün bu olup bitenler, ailelâde bir politikacı - teknisyen çatışmasından ibaret sayılamaz. Aslında statükocu Türkiye ile devrimci Türkiye çarpışmaktadır. İktidar, toprak ağalarına ve ortaçağ kalıntılarına yaslanarak, bu statükocu kuvvetlerin çıkarına uymayan bir hızlı kalkınma ve sosyal adalet politikası yürütmek zorunda kalmıştır. Bu temel çelişkilik çözmeden gerçekleştirilmeye kalkışılan politika, daha işin başında

param parça olmuştur. Hükümetin, yukarıda saydığımız anormal beceriksizlikleriyle, güçlükleri arttıran ikinci derecede bir faktör sayılabilir.

Artık herkesin öğrendiği ve Sam Amca'nın da hergün tekrarladığı üzere, yüksek tarım gelirlerini ciddi şekilde vergilendirmediğince ve köklü bir tarım reformunu gerçekleştirmediğince, nisbi bir vergi adalati ve hızlı kalkınma sağlamak mümkün değildir. Fakat ortaçağ kalıntısı statükocu kuvvetlere dayanan bir iktidarın bu reformları başa rabilmesi hayaldir. Statükocu kuvvetlerle demokrasi de olmaz. Bir aldatmacadan öteye pek fazla gidemiyen ağalar demokrasisi, iflâsa mahkumdur. Gidiş ortadadır. Önümüzdeki devrede, iktisadi ve sosyal güçlüklerin gittikçe arttığına şahit olacağız. Artan iktisadi güçlükler, Menderes devrinde yaşadığımız gibi, baskı idârelerine ve «sınce de mokrasiye paydos» sloganlarına götüren en kestirme yoldur.

Unutmamak lâzım ki, demokrasi de hızlı kalkınma da, sosyal adalet de statükocu sosyal kuvvetlerin işine gelmez. Bütün bunlar, geniş halk kütlelerinin yararına gelişmiş ileri hamlelerdir. İleri politikalar ise, ileri gidişten yararlanan sosyal kuvvetlere dayanarak yapılır.

İki yüz yıl süren bocalamalardan sonra, Türkiye, bu uyanış devresine girmiştir. İktisadi ve sosyal olayların ezici ağırlığı, dış dünyadaki gelişmeler ve iktidardaki kuvvetlerin aciz içinde bocalamaları bu uyanışı çabuklaştırmaktadır.

Demokrasiden, halktan ve ileriye gidişten yana kuvvetler, bugün tam bir çıkmaz içinde bulunma duygusunda birleşmekte ve bir çıkış yolu aramaktadır. «Bu, böyle sürüp gidemez» diyen gerçek milliyetçilerin sayısı günden güne çoğalıyor ve dertlerimiz doğru şekilde teşhis ediliyor. Dertlerin doğru teşhisi ise, XX. yüzyılın ikinci yarısında esasen büyük bir anormallik teşkil eden statükocu cephenin yenilgisi demektir.

Böylece, hayal kırıklıkları ve ümitsizlikler, en büyük ümitleri yaratmakta, en karanlık gözükken çıkmazlar, aydınlık çıkış yollarını hazırlamaktadır.

Doğan Avcıoğlu

141, 142 v. de iştirirmek isteyen Solcudur
Vergi reformunu isteyen Solcudur
Kaldor raporunu isteyen Solcudur
Toprak reformunu isteyenler Solcudur
Tibbin sosyalleştirilmesini isteyenler Solcudur
Köy enstitülerini isteyen Solcudur
öz Türkçeyi isteyenler Solcudur
Vergi reformunu isteyenler Solcudur
gerici'ye, gerici diyenler Solcudur
plan isteyenler Solcudur
an
un

SOL PROPAGANDA

grubu ayaklanıyor... İnönü, iki Bakanı barıştırmak istiyor. İçişleri Bakanı, yeni bir mektup yazarak, pek gururlu Adalet Bakanından özür diliyor. Ama, bu kadarı yetmiyor. İçişleri Bakanı, ya alenen özür dilemiş, ya da istifa edermiş. Yoksa, CKMP. koalisyonu yıkarmış... Ne ciddiyet, ne ciddiyet... Bir taraftan koalisyonu yaşatmak için ne fedakârlıklara katlanıyoruz, diyorlar, öbür taraftan, sanki koalisyonun ne kadar gayri ciddi bir kuruluş olduğunu isbat için, icir çekirdeğini doldurmayan bir mesele yüzünden koalisyonu devirmeye kalkıyorlar

Hem de hangi parti? Koalisyonun, parlamentoda çoğunluk sağlama bakımından mevcudiyeti zaruri olmayan bir parti. Sayın Başbakan, yok yere mesele çıkaran bu insanlara, «yeter artık, özünüz istiyorun, çekilin gidin» diyebilseydi koalisyonun uyusuktuktan ve «Ay şanım vıdıvıdılar» den kurtulma ya karar verdiğini düşünerek, sevi necektik.

Bu arada, herkesin gözünden kaçan bir meseleyi Hareket'te Prof. Reşat Ekrem Koçu açıkladı: Efendim, kelepçe takılması, jandarmalarla ilgili talimatnameye göre, tamamen jandarmasının takdirine aitmiş. Talimatname değişikliği de, teker teker Bakanların yetkisini alan bir hükümet işi...

Muhalefet eğlenceleri

Hükümet, Albay Fens mektubu kadar önem kazanan Bekata mektubuyla eğlenirken muhalefet de boş durmuyordu. Muhalefetle bir «Bayan Yolga» meselesi keşfetmişti! İçişleri Bakanlığı Genel Sekreteri

Nâmık Yolga'nın karısı Faruza Yolga'nın bir ziyafette yaptığı espriler, AP. idarecilerini küplere bindirmiş. Bayan Yolga, «Şu Meclisteki AP. ilerin kafalarını patlatın» demişmiş... AP. ileri küplere biniyor. Farzedelim ki, hiç bir politik hüviyeti olmayan Bayan Yolga, bu

Bayan Firuzan Yolga
«Humour» a paydos!

sözü söylemiştir. Ne çıkar yanı? Bu sözlerde hakaret varsa, verisin mahkemeye biter gider. Politikacı olmayın bu hanımın sözlerinden AP. idarecilerine n'oluyor?

AP. ilerin bir de Feyzioğlu hakkında gensoru açma meselesi var. Feyzioğlu, «M.D.O. nun kim olduğunu bilseyiz, alkışlarız» demiş. Feyzioğlu ise, M.D.O. nun hüviyetini bilmediğini, M.D.O. yu tasvip etmediğini belirttikten sonra, Gök-

han Evliyaoğluna hitaben, «Siz her güçlü sandığınızı alkışlarız» anlamında konuştuğunu söylüyor. Mesele burada bitmeli değil mi, hayır. Ortaya bir gensoru davası çıkıyor. Ha, bir de şu bitmeyen af ticareti var. AP. yeniden Kayseri affı peşinde.

Ne denir, böyle iktidara, böyle

Feyzioğlu'na mektup

S.B.F. Fikir kulübü, Klüp üyesi, Feyzioğluna, hiç bir yoruma ihtiyacı bırakmayan şu mektubu gönderdi:

«Beslice amacı ülkemizde fikir

hürriyetinin sağlanması yolunda çaba göstermek olan S.B.F. Fikir Kulübü kurulduğu yıllarda bu hürriyetlerin savunulması yolunda göstermiş olduğunuz çabayı daima hatırlamaktadır. Demokrasimizin gerçek bir tehlike ile karşı karşıya olduğu o devirlerde sizin de üyesi bulunduğunuz Fikir Kulübü kendine düşen görevi yerine getirmek

Kaldor'un uyarışı

Vergi uzmanı Prof. Kaldor, Sayın İnönü'nün de devamlı okuyucusu olduğu «Foreign Affairs» dergisinde, «Az gelişmiş ülkeler vergilemeyi öğrenebilecekler mi?» adlı, önemli bir yazı yazdı. Dünyanın tanınmış devlet adamlarının incelemeleriyle dolu dergide, Kaldor, Türkiyeden de söz ediyor. Yazının Türkiyeye ilgili kısımlarını yayınlıyoruz:

Meksika, Süri, Hindistan, Türki ve İran gibi memleketlerde, mülk sahiplerinin mülk gelirlerinden aldıkları pay, muhtemelen İsviçere ve Amerika gibi memleketlere nazaran, çok daha fazladır.

Adam başına milli gelir düşük olmakla beraber, ufak bir azınlık, bir çok halde zengin memleketlerdeki zenginlerden daha zengindir. Ve bunlar gelirlerinin çok daha büyük bir kısmını istihlak, daha az bir kısmını tasarrufa ayırırlar.

Bu memleketlerde, vergilendirme ters işler. Devlet gelirlerinin önemli kısmını kapsayan vâsıtah vergilerin, çoğu, kütlelerin istihlak malları üzerinden alınır. Stopaj yoluyla alınan için, gelir vergisinin yükü, ücretlilere düşer.

Az gelişmiş ülkelerde, el sürülmemiş bir vergilendirme kaynağı, arazidir... Arazi vergilerinin verimi, Hindistanda yüzde 1,5, Türkiyede ise yüzde 2 dir. Japonya'nın ekonomik tarihinin gösterdiği gibi, arazi vergisi, ekonomik gelişmenin kudretli bir motörü olabilir.

Arazi vergisi, modern adalet kavramına uygun şekilde müterakki bir vergi hâline getirilebilir.

Ferdin veya allenin sahip olduğu arazinin değerine göre kademelen dirilerek, vergi yükünün büyük toprak sahiplerine yöneltilmesi sağlanabilir. Türkiyede Devlet Planlama Teşkilâtı, son zamanlar da böyle bir proje hazırladı. Projede, 20 dönümden aşağı araziler vergiden muaf tutuldu ve 100 dönümden aşağı genişlikteki araziler için yüzde 5 ve 500 dönümden üstündeki araziler için yüzde 15 ora

nda olmak üzere kademeli bir vergilendirmeye gidildi. Tarımdaki allelerin yüzde 1,5 unu teşkil eden zengin alleler toprağın yüzde 21 ine sahip olduğundan (ikinci kademede allelerin yüzde 14'ü, arazinin yüzde 31 ine sahiptir), bu proje, ağır bir vergilendirmeye gitmeden ve eski arazi vergisinin anti sosyal mahzurlarını ortadan kaldırarak, 5 yıllık kalkınma planının finansmanını mümkün kılacaktır.

Fakat kabine kalkınma planını kabul etmekle beraber, planın finansmanı için gerekli projeyi reddetti ve bu yüzden Devlet Planlama Teşkilâtının yüksek kademe idarecileri istifa etti. Kudretli bir toprak azağı sınıfı olan memleketlerde, toprak reformu gibi, müessir bir arazi vergisinin de şansları parlak gözükmemektedir...

Objektif gözlemciye, bir çok az gelişmiş ülkenin sıhhatli bir tekâmülü önliyen ve Batı Avrupa ve Kuzey Amerika gibi küllü refah medeniyetine götürülen yolu tikiyan feodal ve yarı feodal bir rejimi değiştirmek için vergi reformu en uygun vasıta gözükmemektedir. Fakat vergi reformu, politik kuvvet dengesinde, kendiliğinden değişimlere sebep sınırlı bir ilaç değildir. Elbette ki, iyi niyetli bakanları ve resmi şahısları, gerekli idari ve teşriî değişiklikler hakkında uyarı bakımından, vergi reformunu na dair uzman tavsiyesi faydalıdır. Fakat, bu işin yürütülebilmesi için bakanların iyi niyeti ve teknik meselelerin doğru şekilde kavranması yetmez. Bu, esas itibarıyla, siyasi güç meselesidir. İyi işliyen bir demokraside, si

yasi kudret dengesi, çeşitli tazyikler altında otomatik olarak değişen, çatışan sınıflar ve zümre menfaatleri arasındaki devamlı bir sosyal uzlaşmanın aksidir. Fakat okuma yazma bilmiyen seçmenlerin hâkim olduğu az gelişmiş ülkelerde, tecrübeler, parlamenter müesseselerin bu şekilde işleme değinli ortaya koyuyor. Muntazam fasılahı seçimler ve çok parti sistemi, barış içinde devamlı sosyal istihlakı sağlamaya yetmiyor. Bu ülkelerde kudret, partilerden hangi si iktidarda olursa olsun, veya is terse diktatörlük yolu seçilsin, belli hâkim grupların ellerinde kalmaktadır. Son on yılda bunun Asya ve Güney Amerikada sayısız örneklerini gördük. Diktatörlükler parlamenter sistemlerin yerini aldı veya diktatörlükten parlamenter sisteme geçildi. Fakat her iki halde de toplumlardaki kudret dengesinde önemli bir değişiklik olmadı.

Orta Doğunun ve Güney Amerika'nın bir çok bölgesinde, istihlak tazyikler birikmeye devam etmektedir. Buna sebep, zamanın çoktan gelmiş sosyal reformlara karşı gösterilen kör muhalefettir.

Bu muhalefetin, komünizm korkusundan ileri geldiği söylenir, ama aslında sosyal reformların önlenmesi, komünizmin ekmeğine yağ sürer. Çözülmesi gereken ve beniz tatminkâr bir şekilde çözülmeyen mesele, bir istihlak yapmadan istihlakleri önlemek için siyasi kuvvet dengesinde vuku bulması gerekli değişikliklerin nasıl başarılabileceğidir. Bu iş, dahilde ki sosyal ve ekonomik reformların yardımın temel şartı hâline getirmek suretiyle, Terakki için İttifak projesinde olduğu gibi dış tazyik altında yapılabilir mi? Veya, Çin ilerin beyin yıkama metoduna benzer şekilde, Batının ... anize bir teşebbüsüyle, az gelişmiş ülkelerdeki hâkim sınıfları siyasi eğitimden geçirmek mümkün olur mu? Tarihte bunun örneği var mı? XIX. yüzyıl İngilteresi bunun örneğini vermiştir. Bu memleketlerde sosyal istikrarı sağlamak amacıyla, hâkim sınıflar, gönüllü olarak imtiyazlarından vazgeçmişlerdir. İngiliz hâkim sınıfları uzun vâdelli menfaatlerini, insiyaki şekilde doğru olarak değerlendirdi, bunu yapabildi. Fakat böyle bir insiyaki sahip bulunduğunun en ufak işareti vermiyen hâkim sınıflara, bu vasıf kazandırılabilir mi?

İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata
Galip sayılır, bu yolda mağlûp

200 yıldır neden bocalıyoruz?

II - GERİCİLİK VE BATININ ZARARLI TESİRLERİ

Türkiyede ileriye doğru değişmeyi köstekliyen, bu yolda yapılmış teşebbüsleri faydalı olmak yerine tesirsiz veya zararlı şekle sokan üç engel yani gericilik, emperyalizm ve ekonomik yoksullaşma olaylarını bugünkü reform problemlerini anlamak için tarih açısından biraz daha yakından tanımamız gerekir.

Gerıcılık hareketleri

Toplumsal değişime karşı olan gerıcılık hareketleri Türkiyede tâ baştan beri ortaya çıkmıştır. Bu hareketleri güdenler kuvvetlenmenin ancak eski müesseselere dönmekle mümkün olacağını savunurlar; Batılılaşma gayretleri yükselme yerine çökme getirdikçe de bunu iddialarının delili olarak kullanırlar; felâketlerin hep yeni usuller alma yüzünden ileri geldiğini söylerlerdi. Bunların acaip kafaları ancak rasyonel ekonomi ve devlet usulleri güdülmek suretiyle çözümlenecek bir işi (şimdi olduğu gibi); din, iman, gelenek, mukaddesat, kâfirler v.s. gibi bir alay lakûrdı içine boğarlar; durumu içinden çıkılmaz hale getirirler; halkı da korku ve temelsiz inançlara sürüklerlerdi.

Gerıciler dediğimiz zümreler çeşitli sebeplerle toplumsal değişime ve gelişime karşı gelen kimselerdir. Her toplumda olduğu gibi bizim toplumumuzda da değişmeye karşı genel bir direnme vardır. Bunun, mutlaka insanların eski düzende belirli çıkarları olmasından ileri gelmesi şart değildir. Ahşanlıklar insanları her yeni şeye karşı yabancılaştırır. Bu, her yerde böyledir. Fakat bir toplum kişilerine refah, iyi geçim, başarı ve saadet veren bir gelişime kolayca alışabilir veya toplumu sert darbelerle uyaran, onu külmülmeye sürükleyen büyük olayların veya büyük adamların tesiri altında bir toplum canlandırabilir. Bizim tarihimizde bunun misalleri vardır. Bu pek genel anlamdaki gerıcılık çok dafa ne birinci ne ikinci anlamda hareketliliğin yaratılmaması yüzünden bizde, dinamik toplumlarda olduğundan fazladır. Tarihimizde ancak zaman zaman büyük felâketler veya büyük önderler toplumu külmülmüştür; onlar gelip geçtikten sonra toplumun eski durgunluğu tekrar gelişir.

Avrupa görmüş yobazlar

Gerıcılığın ikinci yönü eski durumlarını kaybetmiş olan, alıştıkları usul ve görüşlerin zamanı geçtiği için bir değeri kalmadığını gören eski kafalıların temsil ettiği gerıcılık tir. Bizde bunun en zararlı şekli medreselerin temsil ettiği yobaz zihniyetidir. Ancak bu çeşit gerıcılığın ancak yobazlara mahsus olduğunu sanırsak kendimizi aldatmış oluruz. Din geleneğinden gelmeyen, hattâ Avrupada bulunmuş nice yobazlar vardır. Türk aydınları din yobazlığının gerıcılık rolini lüzumundan fazla büyütmüşlerdir. Bugün bile karikatürlerde gerici sadece yobaz şeklinde gösterilir. Türk aydını (adı üstünde) aşırı aydınlıkçı olduğu için gerıcılığı cehaletle, ilericiliği okumuşlukla bir tutar. Halbuki biraz sonra sözünü edeceğimiz gerici yanında yobaz gerici ancak ikinci derecede kalır. Tarihimizde ne zaman başarılı gelişmeler olmuşsa yobaz zihniyeti tesirsiz kalmıştır. Bu gibi zamanlarda yobaz ya susmuş ya da görüşleri halka işlemez olmuştur. Mahmut II. Ata-

Türkiye, batılılaşma savaşında hiçbir Batı devletinden bu dâvâya yarar bir yardım görmemiştir. Yardım görmüşse bu, Türkiyenin batılılaşma sına değil, o Batılı devletin ulusal çıkarına yararmıştır. Bunu bize en iyi gösteren şey, Türkiyenin batılılaşmasında en çok başarı gösterdiği zamanların Batı dostu olmadığı zamanlara rastlamasıdır. Bizde batıcılıktan anlaşılacak şey, Türk evrimini çağdas uygarlığa uyaun yönde geliştirmektir. Halbuki Avrupada ve Amerikada batılılaşma, Batı diplomasisine boyun eğme anlamına gelir.

türk gibi devrimciler, bu yüzden, yobazdan aydınların korktuğu kadar korkmamışlardır. Onların başarılı ilericiliği karşısında yobaz sadece gülünce bir tip haline gelmiştir. Bu devrimcileri asil yıpratın ve hattâ yıkan, gerici aydınların şimdiye kadar tanımadığı veya yanlış tanıdığı başka tip bir gerici olmuştur. Başarılı devrimlerden sonra yobaz zihniyetli devrimleri yürütecek aydın kuvvetlerin başarısızlığı veya kofluğu meydana çıkınca dirilir. Atatürk devrimlerinden sonra yobaz ortamını yok edecek bütün araçlar ortadan kaldırıldığı halde, bugün yobazlık yeni bir rönansans devrine ulaşmıştır ve belki de o zaman olduğundan fazla yobaz vardır bugün. Bunun böyle olması da pek tabiidir. Değişim halka iyi bir şey verirse istenecek, sevinecek bir şeydir. Bunu veremedi mi veya hattâ aksini verdi mi halk kütleleri haklı olarak ilericinin karşısı olan gerıcının kafasına kendini kolayca kaptırır. Bu tip gerici halk arasından yetiştiği ölçüde halkın kafasına ve diline daha yakın, daha çekici olur. Demek ki buraya kadar sözünü ettiğimiz gerıcılığın iki çeşidinin üstün gelmesinden ancak değişim ve ilerleme temsilcilerinin başarısızlıkları sorumludur.

Gerıcılığın asil tehlikeli olan çeşidi belirli çıkarların temsil ettiği gerıcılık şeklindedir. Çıkarıcı gerıcılığın en kuvvetli temsilcisi Türk toplumunun modern bir düzene girmesinden en çok zarar göreceği olan ve çıkarları ellerindeki toprak monopolisinde bulunan ağalar ve derebeyi artıklarıdır. Bunların bir çoğu Pariste veya Berline de tahsil etmiş olsa çıkar bakımından gene de gerici olabilirler. Gerıcılığın aydınlanmış veya okumuş olmanın karşısı olmadığını gösteren en iyi misal bunlardır. Tanzimata kadar yapılmak istenen bütün reform teşebbüslerini asil baltalayan kuvvet bu kuvvettir. Tanzimatın çeşitli reformlarını gerçekleştirmeyen, onları kendi çıkarlarına uyacak şekle sokmağa mu-

vaffak olan dinciler değil işte bu çeşit gerıcilerdir. Meşrutiyeti bu kuvvet dejenere etmiştir. İleride göreceğimiz gibi Cumhuriyetin başarısızlıklarını da bu kuvvet sağlamıştır. Köy Enstitülerini yıkan kuvvet cahil halk veya yobaz değil, bu kuvvettir. Bugünkü kalkınma için gerekli olan reformların önüne diken de gene bu pek az tanıdığımız gerici kuvvettir. Bu gerici kuvvetin kaynağı olan

den çok geçmeden her şey eski tar: eski hâmmam olur. Eskiden de Türkiyenin modernleşmesine kendi anlamlarında yardım sağlamış olan Batı devletleri ise Türkiyeye askeri ve politik anlamda muhtaç olmadıkları devre gelince Türkiyenin gelişmesine karşı yardım değil, ilgi bile göstermezlerdi. Bu devirlerde başka çıkarlar gerektirmişse hattâ Türk aleyhtarlığı yapmak ta çok görülen

bir şeydi. Gerçekte Türkiye batılılaşma savaşında hiç bir Batı devletinden bu dâvaya yarar bir yardım görmemiştir. Yardım görmüşse bu, Türkiyenin batılılaşmasına değil, o Batılı devletin ulusal çıkarlarına yararlıdır. Bunu bize en iyi gösteren şey, Türkiyenin batılılaşmada en çok başarı gösterdiği zamanların Batı dostu olmadığı zamanlara rastlamasıdır. Bizde batıcılıkla anlaşılacak şey Türk evrimini çağdas uygarlığa uygun yönde geliştirmektir. Halbuki Avrupada ve Amerikada batılılaşma ve batıcılık, Batı diplomasisine boyun eğme anlamına gelir. Bu yüzden onlara göre Kemalist devir Batı aleyhtar, Menderes devri ise Batı dostudur! Batı diplomasisinden bağımsız bir batıcılık, Batı dilinde Batı düşmanı kötü bir ulusçuluk demektir.

Reformcuların tarihimizde çok kere böyle ortam içinde kalkıştıkları batılılaşma işi gerçekte halka ve devlete çok pahalıya mal olurdu. Bunlar, bir çok misalleriyle gerıcilere halk nazarında hak verdirecek sonuçlara vardı. Gerici tepkiler yüzünden ve ilericilerin onlar karşısında sağlam görüşleri ve davranışları olmayışı yüzünden bastırılan hiçbir reform siyaseti dencyli ve

toprak rejimi devam ettikçe de Türk gelişimini bu kuvvetin elinden kurtarmak mümkün olmayacaktır. Ötekiler gibi bu kuvveti de yerinde tutan, kuvvetini besleyen gene reform temsilcilerinin başarısızlıkları, görüşsüzlükleri veya görüşlerinin yersizliği ve temelsizliği olmuştur.

Anlamsız bir Batılılaşma

Reform tarihimizin ta başından itibaren gerıcilerin karşısındaki reformcular ve ilericiler Türkiyenin kalkınma dâvasının özünü ve anahtarını bulamamışlardır. Batı uygarlığını benimseme işi döne doluşa anlamı kaçan bir «batılılaşma» işi şekline girdi. Türk aydınlarının batılılaşma fikrinin tarihi yürekler acısı bir hikâyedir. Batılılaşma kavramının kritikini daha ileriye bırakarak burada sunuda işaret etmek isterim: ilericiler çok defa hep Batı devletlerinin baskısı kâpiya dayanınca batılılaşma yolunda işlere kalkışmışlardır. Reform tarihimizde hemen her zaman böyle olmuştur. Yumurta kâpiya gelmeden önce ilericilerde olumlu ve yapıcı fikir ve plân namına bir şey yoktur. Müphem, karışık duygularını şiir ve edebiyatla ifade ederler, (sadrızamlara ve maliye nazırlarına kadar tümü sair kesir); işler sarpa sarınca toparlanırlar. Fakat o zaman çok kere Batı devletlerinin çıkarlarına ve oyunlarına âlet olurlar; ekonomik bilgileri sifirin altında olduğundan yabancı uzmanlar, askeri misyonlar çağırılır; yabancı devletlere Batı yardımı alıyoruz diye ekonomik, askeri ve siyasi konsesyonlar verirler; bir alay ekonomik değeri olmayan lüzumsuz hattâ zararlı taahhütlere girişirler. Lâle Devrinden itibaren hemen her safhada bu hep böyledir. Dış baskı veya dış tehlike dedikleri şey geçince zaten büsbütün amacını kaybetmiş bir hâle gelen bu insanlar gevşerler, keyiflerine dalarlar; reformu filân bir kenara iterler, bu yüz-

Ata Paşa

Peyk olma siyasi

Resit Paşa
Açık kapı siyaseti

9

Batılılar, kalkınmamızı baltaladı

Reform hareketlerini sadece gericilerin baltaladığını iddia ederse haklılık etmiş oluruz. Yukarıda söylediğimiz sebeplerle, devleti ıslah etme işi ile görevli kimseler, bu devletleri arasında sürüp gelen çekişmelerde ya rahat bırakılmıyorlar veya kendileri rahat durmuyorlardı. Hele bu, bir Osmanlı devleti ile Rusya arasında ise, Türkiye'nin bu çatışmaya sürüklenmesi mukadder

Kırım harbi ile başlayan Avrupa devletler ailesine katılımın hediyesi şu oldu: Zengin müttefiklerimize usul usul ve güzelce borçlandık. O zamanın devlet adamları da dış istikrazları, büyük bir lütüfkârlık sayarlardı....

kiye yenen tarafta bile olsa, sonunda hep yenik ve zararlı çıkar; üstelik bu savaşların masrafları bir taraftan devlet hazinesini birikim ve yatırım yapamaz hâle getirir, bu yüzden de dağlar gibi borçlar altına girtilirdi. İmparatorluk birliği içinde bundan en çok zarar gören, her merhalede biraz daha yoksullaşan, dış yardımlardan hiçbir fayda göremiyen, bu yüzden hiçbir kalkınma isine ilgi gösteremiyen asıl Türk «unsur» olan köylü ve esnaftan mürekkep Türk ulusu idi.

Bu durumun bugün için en ibret verici misalini ondokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından başlayıp Kurtuluş Savaşına kadar gelen tarihimizde görürüz. Bu devir, hâlâ önleyemediğimiz bir âkıbetin, âdeta silkiip atılmaz şiddette yakamıza yapışmış olması ile sonuçlandığı bir devir olduğundan üzerinde biraz durmamız gerekir. Reform tarihimizin en çok yanlış bildiğimiz bu yönünün sonuçlarını iyice bilmeliyiz.

Uzun bir gericilik safhasından sonra 1838'de, bermutat yumurta kapağına gelince, açıldığı zaman Mahmut II, Türkiye için büyük sonuçları olacak önemli bir karar vermek zorunda ile de karşılaşmıştı. İngiltere ile yapılması teklif edilen bir ticaret anlaşmasını imzalamak. Aslında Babı Âlînin amacı, nerede ise İstanbul'a dayanmak üzere olan Mehmet Aliye karşı İngiltereden askerî yardım sağlamaktır. Türk ordusunun İngiliz subaylarının emrine verilmesini isteyen Palmerston'un teklifini Mahmut reddedince İngiltere askerî yardım müzake-

relerini bir ticaret anlaşması müzakereleri şekline sokmağa muvaffak oldu. İngilterenin ve onun peşinden başka Avrupa devletlerinin istediği ticaret rejimi uygulanırsa, Batı devletleri Türkiyeye diplomatik destek sağlayacaklardı. Bu muahede ile İngiltere Osmanlı imparatorluğunu yüzyıldanberi yeni Avrupa ekonomisine karşı çepeçevre koruyan birçok geri usullerin kaldırılmasını istiyordu. Bu, ortaçağdan çıkma yolunda ileri bir adım gibi gözükmeğe beraber Batı ekonomisinden geride kalmış bir memleketi daha üstün bir ekonomiyi rekabeti karşısında çirliçiplak bırakmak tehlikesini taşıyordu. Çünkü bu muahede, Türkiye'nin devletçilik siyaseti ile ekonomik kalkınma programı uygulamak zoruna geldiği bir devirdi. Türkiyeden tam anlamıyla liberal bir ticaret ve ekonomik siyaset gütmesini istiyordu. Bugünkü dış dostlarımızın bize: «siz de bizim usullerimizi uygularsanız bizim gibi ilerlemiş ulus olacaksınız» deyişleri gibi o zaman da İstanbul'da ve Londrada Türk devlet adamlarının etrafını saran dış yardım ve Türkiye uzmanları «Türkiye bu muahedeyi uygulamakla Batı uygarlığına girecek» diyorlardı. Bu uzmanların en ağızlarından David Urquhart, eski Osmanlı rejiminin liberalizm olduğunu, bunun Avrupalılara bile örnek olması gerektiğini yazıyordu. Takvim-i Vekayi'nin Fransızca nüshasında liberalizm lehine, aslında bu uzmanların kaleminden çıkmış yazılar yayınlanıyordu. Türk liberalizminin bu kadar methedilmesinin sebebi, şimdiye kadar İngilterenin pek dost olduğu Rusyanın Avrupalı diğer modernleşen devletleri gibi himayeciliği gütmeye, İngiliz ticaretine karşı gümrük duvarları çekmeye başlaması idi. Urquhart yayınladığı istatistiklerle Türk imparatorluğu gibi arzullahi vâsıa kaynakları olan bir memleket varken İngilterenin hiç bir ham madde ve mamul madde mübadelesinde Rusyaya minnet etmeyeceğini anlatıyor; yalnız Türkiye'nin o geleneksel liberal siyasetine dönmesinin kâfi geleceğini ilâve ediyordu.

İlk endüstrileşme teşebbüsü

O zaman liberalizmin, bu muahedenin gerektirdiği kadar katıksız şekli ne Amerika, ne Rusya, ne de Avrupada, hattâ ne de İngilterede vardı. Mahmut II, nin te reddütleri karşısında hızla endüstrileşmenin zor olmayacağını, açık kapı siyasetinin tehlikelerinin önlenebileceğini Resit Paşa padişaha temin etti. Tavsiye edilen liberal ticaret siyaseti güdülsünce neden biz de İngiltere gibi sanayileşmiyorduk? Devlet kendisi bir endüstri teşebbüsüne girecek, Avrupa'dan uzman, mühendis, teknisyen, hattâ gerekirse işçi getirebilecek, makine ve aletler alınacaktı.

1840 yıllarında girişilen ilk endüstrileşme teşebbüsü işte böyle düşüncelerle yapılmıştı. Avrupadan, hattâ Amerikadan uzman ve mühendisler, teknisyenler getirildi; o zamana göre geniş ölçüde «yatırıma» geçildi. O zaman Türkiyede bulunmuş olan Avrupalı ve Amerikalı yazarlar bu işler karşısında hayretlerini gizleyemiyorlar. Tecrübesizlikleri, hesapsızlıkları, israfları sayıp döküyorlar. Böyle de olsa eğer Türkiye bir müddet için rahat bırakılırsa, ilk zamanlarda tabii olan acemilikler belki zamanla düzeltilebilecek, diğer taraftan da Türk ekonomisini koruyacak tedbirler alınacak, başlatılan işlerin kök salması için asıl önemli iş olan toprak, maliye, eğitim ve hukuk reformlarına gidilebilecekti.

Fakat bunun için bağımsız ulusal siyaset güdülmesi şarttı. Halbuki o zaman Babı

Âli diplomasisini ve padişahı, müteassıp bir Hristiyan olduğu için temelli bir Türk düşmanı olan İngiliz sefiri Stratford Canning idare ediyordu. Abdülmecit onu baba dostu sayar, devletin en büyük koruyucusu bilirdi. Hristiyan tab'ayı himaye şampiyonluğunda kazandığı prestijden son derece şımaran Canning Resit Paşadan biraz çekinir; ötekilere doğrudan doğruya emir verir, hattâ hakaret ederdi (o zaman onun maiyetinde bulunan ve sonraları Türkiyeye sefir olan ağırbaşlı ve bilgün Sir Henry Layard Canning'in bu hakaret sahnelerini hatıratında üzümlerle anlatır ve onun Tanzimata en büyük fenahığı dokunan adam olduğunu ileri sürer). Canning, sırf Rusyayı kendi vatani için en büyük tehlike saydığı için hiç sevmediği Türkleri adam etmek ve onları Rusyaya karşı kullanmak zaruretine inanıyordu. Eninde sonunda buna muvaffak oldu.

Gerçekte sözünü ettiğimiz liberalizm propagandasının asıl amacı Türkiyeyi Rusyaya karşı harbe sokmaktır. On sekizinci yüzyılda Rus tehlikesine karşı Fransa savaşır ve bu işte Fransız sefirleri durmadan çalışırdı. Rusyada büyük ticari çıkarları olduğu için İngiltere bunlara ya seyirci kalır veya Rusyanın tarafını tutardı. Ruslar Çeşme zaferini İngilizlerin fiili yardımı ile kazanmışlardı. Ondokuzuncu yüzyılda ise Rusya artık kuvvetlenmiş, İngiltereye dirsek çevirmişti. Uyguladığı himaye ve endüstrileşme siyaseti İngiltereye büyük bir darbe olmuştu. Bu tedbirlerle kendileri gibi yakında kudretli bir emperyalist devlet olacağını, kendilerinin Yakın Şark ve Hindistan ticaretleri için bir tehlike olacağını gördüklerinden ilk defa olarak İngiltere ve Fransa elele vererek bu Rus tehlikesine bir son vermeye karar verdiler. Kendi eliyle Akdenize indirdiği Rusları tepelemek için İngilizler, vaktiyle donanmasını Ruslara yaktırdıkları Türklere başvuruyorlardı.

Bu, aslında Kırım muharebesi gibi alelâde bir harp gibi gözükteği halde öyle bir hal aldı ki, sonucu Batı uygarlığının Osmanlı imparatorluğunun boynuna ilk ekonomik kemendi geçirmesi oldu. Harp aslında Türkiye ile Rusya arasında bir savaş imiş gibi gözükteği halde ne başlatılmasında, ne yönetilmesinde, ne sonuçlandırılmasında Türkiye'nin bir emir kulu olmaktan öteye bir rolü olmadı. Bu harbin tarihini yazan Batılı yazarlar onu bir yanlışlıklar komedisi olarak anlatırlar. Her şey İngiliz ve Fransız sefirleri, diplomatları hazırlamış; uzun müddet savaş görmemiş ihtiyar veya sisko İngiliz ve Fransız generalleri savaşı idare etmişler; onlar kadar cahil ve chiyetsiz olan Rus generallerinin sayesinde harbi bir vodvile çevirmişler; sonra da galip geldik diyecek çekilip gitmişler.

Batı sermayesine nasıl satıldık?

Hikâyenin bizi ilgilendiren tarafı bundan sonra başlar. Paris sulh konferansında yenilen Rusya değilmiş te Türkiye imiş gibi bir durum hasıl oldu. Âli Paşa harbin sonucundan faydalanarak kapitülasyonların lâğvını kabul ettireceğini umarken konferans Rusyanın isteklerini yatıştırma için Türkiye'nin içeride reformlar yapmasını taahhüt etmesine karar veriyordu. Türkiye böylece iş rejimini büyük devletlerin garantisi altına sokacaktı.

Islahat denen işler, Türkiye'nin gerçek ihtiyaçlarına göre değil, Batı devletlerinin isteklerine uyacak şekilde yapılmaya başlandı. Bunun sonuçlarından biri, imparatorluğun bir çok uluslara bölünüşünün temellerinin hazırlanması oldu. Ortaçağ nizamından modern uygarlık düzenine geçişte bu ergeç olacaktı; ama Paris muahedesiyle siyasetimizi büyük devletlerin emrine vermekle bu çözümler içinde bir ulus olarak ortaya yegâne çıkamayan unsurların Türkiye'nin kendileri oldu. Paris muahedesinin zorladığı reformlar Türkten gayri halkların birer ulus haline gelmesine yaradığı halde Türklere adanmış, örgütsüz, iradesiz, temsilcisiiz bir kalabalık olarak geride kalmasından başka bir işe yaramadı. Yegâne yaptığı şey, o zaman Türk terimi ile anlaşılan fakir halk kütlelerinden uzak, kendine Osmanlı diyen ve varlığını Batı devletlerinin bir peyki hâline gelmekten edinen Batılılaşmış bir zümre yaratması oldu.

